

Довге творче життя

24 січня – 140 років від дня народження Станіслава Людкевича (1879 – 1979), композитора, автора опери «Довбуш», музики до слів Б. Лепкого «Черемоше, брате мій»

Станіслав Пилипович Людкевич - видатний український композитор, диригент, музикознавець, фольклорист, педагог та суспільний діяч, один з найбільш вагомих діячів Західної України початку ХХ ст.

Йому судилося прожити цікаве та довге життя (композитор дожив до свого 100-літнього ювілею), сповнене плідною творчою діяльністю. Станіслав Людкевич виступав своєрідним каталізатором духовного життя Галичини.

Він став першим музикантом-професіоналом на цих теренах, фундатором провідних музичних жанрів, насамперед симфонічного та інструментального. Творча спадщина композитора включає майже всі жанри, окрім балету.

Життя Станіслава Людкевича справді цікаве.

Диригент у 12 років

Ця історія почалась 24 січня 1879 року, коли у родині Людкевичів, яка мешкала у містечку Ярослав на Галичині (зараз входить до складу Польщі), народився син. Станіславу на роду було написано стати музикантом. Дід Станіслава по материній лінії – Олексій Гіжовський – був священиком, цікавився історією, філософією та музикою. Його однокласником був Михайло Вербицький – автор національного гімну України.

Музичну обдарованість хлопчика виявили, коли йому було чотири роки. Під час навчання у Ярославській гімназії Святослав співав у хорі, а у 12 років став його диригентом. У неповні 18 років він написав перший свій твір “Пожар” на слова поеми Шиллера “Пісня про дзвін”.

На момент закінчення навчання Людкевич мав у своєму доробку хори “Гамалія” і “Поклик до слов’ян” та 7 п’єс для фортепіано, які із задоволенням грають і сьогодні.

Після гімназії, як вільний слухач, вчився у Львівській консерваторії Галицького музичного товариства.

В університетські роки Святослав особисто познайомився з Іваном Франком. Людкевич присвятив поетові симфонічний твір “Вічний революціонер”

.Дисертація за рік

1901 року Людкевич отримав диплом викладача української та латинської мов. Два роки він працював у львівських гімназіях, а у 1904-1906 та 1908-1910 рр. викладав у навчальних закладах Перемишля.

У 1903-1904 Людкевич проходив військову службу у Відні, де мав можливість відвідувати найкращі концертні зали міста.

По поверненню композитор спробував себе у ролі редактора журналу “Артистичний вісник” (1905-1907), написав багато статей на музикознавчі теми.

1907 року він повернувся до Відня і вступив вільним слухачем до Віденського університету. І уявіть собі, що лише за рік навчання написав докторську дисертацію! Потім відвідував лекції у відділі музикології Ляйпцізького університету.

Станіслав Пилипович був одним з ініціаторів створення Вищого музичного інституту ім. Лисенка у Львові, а з 1910 по 1915 – його директором

Людкевич у свої 30 років став першим дипломованим музикологом та популярним композитором Галичини. Славу йому здобули кантата-симфонія “Кавказ” (1913) на слова Тараса Шевченка, романс “Черемоше, брате мій”, обробка української народної пісні “Гагілка”, кантата “Вільній Україні”, цикл варіацій “Елегія” для фортепіано

Над “Кавказом” Людкевич працював 11 років. Твір було виконано 1914 року у Львові із запаморочливим успіхом!

Полон, УНР, польський гніт

Безхмарним було у той час і особисте життя композитора. У музичному інституті, де викладав Людкевич, навчалася майбутня співачка Олександра Парахоняк. “Між ними спалахнуло почуття, Людкевич освідчився Олександрі, але Перша світова війна зруйнувала їхні плани: Станіслав Людкевич був мобілізований, згодом потрапив до російського полону, а тим часом Олександра вийшла заміж. Пізніше Людкевич присвятив Олександрі солоспів “Тайна” на слова Олександра Олеся.

У полоні Перовська (нині – Кизилорда у Казахстані) Людкевич не припиняв писати власні твори. За цей час він знайомився із місцевим фольклором, який використав, наприклад, в акапельному творі “Сонце заходить, гори чорніють”

Хвилі революції докотилися до Людкевича 1 листопада 1917 року – влада УНР викликала композитора до Києва. У столиці він зустрівся із колегами Миколою Леонтовичем, Кирилом Стеценком, Олександром Кошицем. Але також став свідком червоного терору червоногвардійських загонів Муравйова.

Фото зроблене у Перовську в 1916 р
Людкевич – крайній зліва.

У неспокійний час польсько-української війни галичанин повернувся до Львова, який на той час відійшов полякам. З 1919 року він вже майже не залишав місто.

Людкевич організував перший український симфонічний оркестр у Галичині при Музичному товаристві ім. Лисенка, керував Музичним інститутом до 1926 року, далі був інспектором філій інституту у 1926-1939 рр.

Людкевич написав багато статей про вітчизняних композиторів у журналі “Українська музика”, диригував хором “Львівський Боян”. Одним з

найвизначніших його творів для хору стала симфонічна поема “Каменярі” (1926 р.) на слова Франка. Виконати цей твір в умовах тодішньої Польщі вимагало неабиякої сміливості, адже головною темою стала бойова пісня:

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить,
Довершилась України кривда стара,
Нам пора для України жить.

У 1928 композитор написав “Стрілецьку рапсодію”, засновану на популярних стрілецьких піснях. Пізніше у радянські часи її перейменують у “Галицьку рапсодію”.

У ці роки Людкевич публікує багато обробок українських пісень. Проте окрім любові до фольклору митець переймається ще й тим, щоб українська музика йшла в ногу з європейськими тенденціями.

Загалом у період між двома світовими війнами вся творчість Людкевича була пов’язана з Україною та українською історією. Вершиною стала кантата “Заповіт” на слова Шевченка, прем’єра якої відбулася у 1936 році в Оперному театрі.

Наближалася Друга світова війна, а разом з нею – нові випробування для вже не молодого композитора.

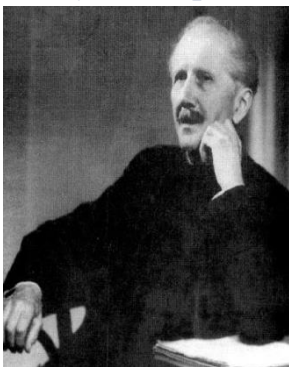
Музика під обстрілами

1939 рік. Львів зайняли більшовики. Всі українські установи, у тому числі й Музичний інститут ім. Лисенка, “Львівський Боян”, Наукове Товариство ім. Шевченка, в яких працював Людкевич, були ліквідовані. Натомість створено багато нових організацій та установ за радянськими зразками.

“Людкевича постійно при різних нагодах спихали вниз”, – писав композитор Василь Вітвицький. Тепер Станіслав Пилипович працював на другорядних посадах у Державній консерваторії ім. Лисенка та у Філії інституту Фольклору Академії наук УРСР.

Найвизначнішим твором у цей час стала кантата “Наймит” на слова Франка.

Цікаво, що Франко і Шевченко – два титани української культури, до творчості яких усе своє життя звертався Людкевич. Твори на їхні слова стали Людкевича головними у різні періоди його життя. В австрійський період це був “Кавказ” і його “борітеся, поборете”, у польський – “Заповіт” із закликом “вставайте, кайдани порвіте”, у часи Другої світової – “Наймит” із вірою у майбутнє “пропаде пійма і гніт”.

Радянська реальність

Після війни, коли у Львів повернулася радянська влада, Людкевича, на відміну від багатьох його сучасників, не тільки не репресували, а навіть відзначали нагородами: у 1946 р. йому присуджено звання заслуженого артиста СРСР, у 1949 р. нагороджено орденом “Трудового червоного прапора”, в 1951 році – орденом “Знак пошани”. У 50-х Людкевич зробив нову редакцію “Заповіту”. Саме за “Кавказ” і “Заповіт” у 1964 році він був ушанований Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка.

На перший план для Людкевича вийшла педагогічна діяльність. У консерваторії він і познайомився із майбутньою дружиною.

21-річна Зеновія Штундер у 1948 році вступила на музикознавче відділення, захистила дисертацію у Людкевича, а потім стала його асистенткою. У 1973 році пані Зеновія підготувала і видала статті Людкевича. Весь наклад видання пустили під ніж, а її звільнили з роботи.

Заступився за неї сам Людкевич, якому тоді вже було 94 роки. Композитор переписав усе майно та свій архів на пані Зеновію, щоб його не могли знищити. Третього листопада 1973 року вони одружилися.

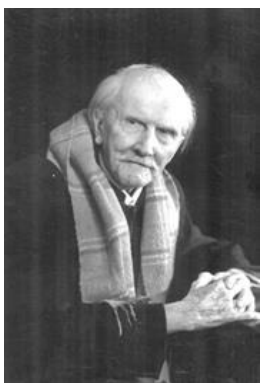

Вишукане ігнорування

Стосунки із радянською владою були у композитора дуже непрості.

Станіслав Людкевич був єдиним із львівських композиторів, який виступив на захист Василя Барвінського, якого засудили на 10 років мордовських таборів, а 1963 року підписав лист до Брежнєва про його звільнення і реабілітацію.

Його демонстративно не вітали із ювілеєм в офіційних виданнях.

На 75 році життя Людкевич написав оперу "Довбуш". Її нещадно розгромили борці з «формалізмом».

Людкевич припинив писати статті та рецензії у пресі, що робив майже 40 років до того. Його музикознавчі праці та спогади виходили у друк із запізненням або ж ігнорувалися взагалі. Друк музичних творів також загальмувався. Наприклад, збірник його фортепіанних творів 1974 року у Києві видали накладом тридцять (!) примірників.

Проте Станіслав Пилипович продовжував викладати у консерваторії до 92 року життя, а професором-консультантом працював до самої смерті.

Помер Станіслав Пилипович 10 вересня 1979 року, через 9 місяців після святкування свого 100-літнього ювілею. Похований на Личаківському кладовищі. Через десять років на його могилі з'явився пам'ятник у вигляді фігури летючого Прометея. Так і стали називати Людкевича після смерті – "Прометей української музики".

Творча спадщина С. Людкевича:

Вокально-симфонічні твори:

- "Вільній Україні" - кантата для сопрано, мішаного хору і оркестру. Сл. С. Людкевича ;

"Заповіт" (1934, 2-а ред. 1955) - кантата для мішаного хору, солістів і оркестру. Сл. Т. Шевченка;

"Кавказ" (1905-1913) - кантата-симфонія для мішаного хору і оркестру. Сл. Т. Шевченка. (За обидва - державна премія ім. Т.Г. Шевченка, 1964); "Наймит" (1940)- кантата для мішаного хору і оркестру. Сл. І. Франка;

"Най пісня лунає" - кантата для мішаного хору. Сл. С. Людкевича;

"Наша дума, наша пісня" (1931) - кантата для мішаного хору і оркестру. Сл. Т. Шевченка;

"Останній бій" (1914) - кантата для чоловічого хору з оркестром. Сл. С. Людкевича.

Симфонічні твори:

"Балада про Довбуша";

"Веснянки" - симфонічна поема - фантазія;

"Галицька рапсодія" (1928);

"Голоси Карпат" симфонічна сюїта;
"Дніпро" - поема (1947); "Каменярі" - поема (1926);
"Меланхолійний вальс" - поема за новелою О. Кобилянської, (1920);
"Мойсей" - поема за поемою І. Франка (1956);
"Наше море" - картина. Фантазія (1957);
"Не забудь юних днів" - поема. На сл. Франка (1957);
"Новорічна увертюра";
"Ой не ходи, Грицю" - увертюра;
"Пісня юнаків";
"Подвиг" - поема;
"Прикарпатська симфонія" (1952);
"Рондо юнаків" (1948);
"Симфоніста" (1943);
"Симфонічний танець" (1910);
"Чакона" ("Пасакалія").

Опери:

"Бар - Кохба" (1926) Лібрето С. Людкевича. (Ескізи до опери); "Довбуш" (1955) Лібрето С. Людкевича за народними оповіданнями.

Хорові твори:

"Вечір в хаті" - для мішаного хору з фортепіано. Сл. С. Жарка;
"Від Кавказу по Сян" - для мішаний хор з фортепіано. Сл. С. Людкевича; "Вічний революціонер" - чоловічий хор з оркестром. Сл. І. Франка. (1898);
"Восени" (1940) - мішаний хор а cappella. Сл. І. Франка;
"Гей, слов'яни" (1949) - мішаний хор з фортепіано. Сл. С. Людкевича;
"Дайте руки, юні друзі" - чоловічий хор а cappella Сл. М. Шашкевича; "Дністров'янка" - мішаний хор з фортепіано;
"За мир" - мішаний хор з фортепіано. Сл. В. Сосюри;
"Заповіт піонерам" (1967) на сл. А. Олеся;
"Київ-Москві" - мішаний хор а cappella. Сл. М. Рильського;
"Конкістадори" (1941) - чоловічий хор з фортепіано. Сл. І. Франка;
"Косар" - чоловічий хор з оркестром. Сл. Т. Шевченка;
"Ой виострю товариша" - чоловічий хор з фортепіано. Сл. Т. Шевченка; "Привіт Львову" - мішаний хор з фортепіано. Сл. П. Дорошка;
"Сонце заходить" - мішаний хор а cappella Сл. Т. Шевченка.

Хорові обробки народних пісень:

- "А ізночі, ізвечора";
"А хто хоче війну зняти";
"Баллада про Бондарівну";
"Бодай ся когут знудив";
"Боже, боже, що ся водить";
"Будь ми здорова";
"Гагілка";
"Журу я ся, журу";
"Їхав стрілець";
"Котилася та зоря із неба";
"Марусенька по саду ходила";
"Ой видно село";
"Ой зацвіли фіялочки";
"Ой Морозе, Морозенку";
"Ой напилася я";
"Ой по горі, горі";
"Ой співаночки мої";
"Ой ходив чумак";
"Про Петруся і вельможну паню";

"Сонце ся сховало";
"Там де Чорногора";
"Та не спав я нічку";
"Як ніч мя покриє";
"Як я, браття, раз сконаю";
"Чорна рілля ізорана"
"Чи дома, дома".

Солоспіви для голосу з фортепіано:

"До соловейка". Сл. П. Грабовського; "За байраком байрак" Сл. Т. Шевченка; "Коваль" Сл. І. Франка; "Морська Баркарола" Сл. П. Грабовського; "Ой ти, дівчино, з горіха зерня" Сл. І. Франка; "Піду, втечу" Сл. О. Олеся; "Про ніженьки" Сл. Народні; "Сирітка" Сл. С. Людкевича; "Розпука" сл. М. Шашкевича; "Там, далеко на підгір'ю" Сл. П. Гаврилюка; "Я й не жалую" Сл. А. Кримського; "Ти моя найкраща пісня" Сл. О. Олеся.

Інструментальні твори:

"Ноктюрн" - для скрипки, віолончелі і фортепіано;
Соната для скрипки і фортепіано;
Тріо для скрипки, віолончелі і фортепіано;
"Чабарашка" - для скрипки і фортепіано;
Концерт для фортепіано з оркестром фа-дієз мінор (1920, 2-а ред.. 1950;) 2 (1957);
Концерт для скрипки з оркестром ля мажор (1945);
"Запорізький похід"- марш для духового оркестру;
Українські народні маршові пісні для духового оркестру.

Фортепіанні твори:

"Балада" (варіації на тему української народної пісні); "Гумореска"; "Заколисана пісня";
"Імпровізована арія"; "Квочка"; "Кізочка з колядою"; "Листок з альбому"; "Мала романця";
"Пересторога матері"; "Пісня до схід сонця" (із туркестанських мотивів); "Пісня ночі" (гармонія сфер); "Полька"; "Похорон отамана" (пам'яті М. Лисенка); "Пісня без слів" (баркарола); "Романця"; "Сирітка"; "Скерцо".

Фортепіанні ансамблі:

"Бар-Кохба" (військовий марш) для виконання в чотири руки.

Обробки творів інших авторів:

Бортнянський Д. "Концерт". Перекладення для жіночого хору: Вахнянин А. "Шалійте, шалійте, скажені кати". Перекладення для мішаного хору: Вербицький М. "Підгір'яни" - співогра на 3 дії. Інструментовка: Вербицький М. Симфонія ре мажор. Перекладення для скрипки, віолончелі і фортепіано: Вербицький М. "Тост до Русі". Перекладення для мішаного хору: Воробкевич С. "Огні горять". Перекладення для чоловічого хору: Гулак-Артемівський С. "Запорожець за Дунаєм". Інструментовка, редакція.

Підготувала Руслана Ониськів
провідний бібліограф